

Janez Kolenc

Politična kultura in predsedniške volitve

Kula, let. 1, št. 2, 2008, str. 52-56.

Uvod

Ker se v javnem prostoru pojavlja dokaj sprejemljiva trditev, da so predsedniške volitve nekaj povsem drugega kot parlamentarne, bi rad to trditev relativiziral s krajšo politično-kulturno analizo.

Značilnosti volilnega telesa na Slovenskem se skozi čas spreminjajo, čeravno demokracija obstaja šele po letu 1990, torej zelo kratek čas. Pravzaprav se volilno telo šele uči zahodne parlamentarne demokracije. V tej zvezi je zanimivo vprašanje, katera oblika politične oblasti se zakoreninja v novonastali slovenski državi – ali gre za konkurenčno oblast (KO), prevlado parlamentarne demokracije (PD), dominacijo izvršne veje oblasti (ID), za vojaško diktaturo (VD), tranzicijsko vladavino (TV), monarhijo (M) ali celo za protektorat (P). Kot rečeno, se je v Sloveniji zakoreninila konkurenčna oblast, ki pa zaradi zgodovinsko oblikovane politične kulture stalno niha med diktaturo in demokracijo. Prav zaradi tega prihaja v dejanskosti, ki z normativno ureditvijo države ni istovetna, do dominacije izvršne veje oblasti nad drugimi vejami. Posebno je to značilno po letu 2004.

Metoda analize

Pri svoji analizi politične kulture in demokracije izhajam iz primerjalne metode in analize socialnih in političnih indikatorjev, kakor se razvijajo v politični antropologiji.¹ Za takšno analizo je značilen postopek, ki

mu pravimo pragmatično-induktivni.² Zavzemam se torej za takšno konceptualizacijo in empirično operacionalizacijo spremenljivk, ki naj bo pragmatično-induktivna (Mill 1874; Przeworski 1970; Teune 1970; Tilly 1984; Berg-Schlusser 1996 in drugi). Izbrane spremenljivke naj bodo čimbolj univerzalne in naj omogočajo medkulturno primerjavo. Takšno zahtevo po univerzalnosti indikatorjev je treba razumeti kot razpravo o razliki med univerzalno in partikularno racionalnostjo, ki nastaja ne samo zaradi težav, ki se pojavljajo pri zbiranju empiričnih podatkov za analizo, temveč tudi zaradi izbire različnih raziskovalnih strategij, ki lahko nastajajo na osnovi istih teoretičnih predpostavk in izhodišč. Tako lahko določen raziskovalec, ki izhaja iz istih teoretičnih izhodišč, selekcionira relevantne variable povsem drugače, kot pa kak drug raziskovalec, glede na to, kako definira problem.

Oblike politične oblasti

Delež volilnih glasov, ki ga na posameznih volitvah doseže največja politična stranka, govori o doseženi stopnji pluralizacije oziroma frakcionalizacije političnega strankarskega prostora v neki državi. Čim višji je delež volilnih glasov, ki ga doseže največja politična stranka, tem nižja je stopnja pluralizacije političnega prostora in tem manjše so možnosti hitrejše demokratizacije političnega življenja in oblikovanja demokratičnih obrazcev v politični kulturi.

² Pragmatično induktivne postopke analize družbenih dejstev je razvil že John Stuart Mill (glej Mill 1874).

¹ Glej Taylor in Jodice 1983.

Tabela 1: Parlamentarne in predsedniške volitve 1990, 1992.

Indeksi, Deleži/ Države	Volilni glasovi največje stranke (%)	Število volilnih upravičencev (abs. št.)	Parlamentarne volitve (%)	Predsedniške volitve 1-št. vol. upr. 2-%glasov 3-% preb.	Oblika oblasti**	% celotnega prebivalstva
Albanija 1990	56	1.963.568	56	(243)71(0)	KO	59
1992	62	1.600.000	62	(133)74(0)		48
Bolgarija 1991	34	5.540.837	34	(389)73(0)	KO	62
1992				(5.091.109)45(57)		
Češka 1990	47	10.638.493	47		PD	68
1992	34	9.583.436	34			61
Madžarska 1990	43	4.958.580	43		PD	48
1992						
Estonija 1990	32	910.000	32	(NP)100(NP)	KO	58
1992	22	462.000	22	(463.528)59(30)		30
Latvija 1990	65	1.880.000	65	(126)78(0)	KO	70
1992	32	1.119.432	32	(79)67(0)		42
Litva 1990	49	1.883.000	49	(133)68(0)	KO	51
1992	45	1.812.798	45	(2.011.795)60(53)		48
Romunija 1990	66	13.707.159	66	(14.146.195)85(61)	KO	59
1992	28	10.905.539	28	(11.989.855)61(53)		48
Makedonija 1990	31	(NP)	31	(NP)70(NP)	KO	50
1992						
Rusija 1990	86	79.872.000	86	(79.498.240)57(54)	KO	54
1992	23	53.966.818	23			36
Belorusija 1990	92	7.000.000	92	(312)69(0)	KO	68
1992						
Ukrajina 1990	62	(NP)	62	(30.563.954)62(59)	KO	55
1992						
Belgija 1990	24	6.162.160	24		PD	62
1992						
Nemčija 1990	37	46.455.772	37		PD	61
1992						
Avstrija 1990	41	4.704.894	41		PD	60
1992						
Irska 1989	44	1.656.813	44		PD	47
1992	39	1.724.853	39			49
Luksemburg 1989	32	191.332	32		PD	55
1992						
Nizozemska 1990	36	8.891.508	36		PD	60
1992						
Danska 1990	37	3.239.662	37		PD	63
1992						
Švica 1990	21	2.044.109	21		PD	30
1992						
Slovenija 1990	55	1.500.000	55	(NP)58(61)	KO	61
1992	23	1.491.374	23	(1.140.000)64(58)		61

Vir: Kolenc 2002.

**Legenda: KO = konkurenčna oblast; PD = parlamentarna dominacija; ID = dominacija izvršne veje oblasti; VD = vojaška diktatura; TV = tranzicijska vlada; M = monarhija; P = protektorat

Primerjalni podatki kažejo, da je najvišji delež dosegla največja politična stranka v Belorusiji (92% v letu 1990), najnižji delež pa največja politična stranka v Švici leta 1990 (21%), kar pomeni, da je bila stopnja pluralizacije v Švici približno štirikrat višja kot pa v Rusiji. V splošnem razpade evropski politični prostor tudi glede politične pluralizacije na dva dela, na zahodni in na vzhodni del, pri čemer v zahodnoevropskih državah največje politične stranke na volitvah dosegajo deleže med 20 in 40%, v vzhodnoevropskih državah pa so ti deleži med 50 in 70%.

Situacija se je glede pluralizacije političnega prostora po letu 1990 bistveno spremenila, saj so se deleži največjih političnih strank, ki so jih dosegle na volitvah v vzhodni Evropi leta 1992, izenačili z deleži, ki jih običajno dosegajo največje stranke v zahodni Evropi. To pomeni, da ta mera zelo občutljivo izraža doseženo stopnjo pluralizacije političnega prostora in je dober pokazatelj tudi za doseženo stopnjo stabilnosti demokracije. Ker se je tudi v Sloveniji znižal delež največje politične stranke s 55% na 23% in leta 2000 znova narasel na 34%, je tudi to znak povečane pluralizacije političnega življenja v Sloveniji in napoved stabilizacije demokracije v prihodnosti.

Slovenski politični prostor je nekoliko občutljivejši za stopnjo pluralizacije, ki jo dosega, tako v primerjavi z zahodnimi, kakor tudi vzhodnimi in južnimi evropskimi državami, saj ima Slovenija (poleg Estonije, Latvije in Luksemburga) eno najnižjih stopenj aktivne volilne upravičenosti v Evropi (1.491.374 volilnih upravičencev leta 1992), kar krepi tudi vpliv na stopnjo volilne udeležbe, ki jo ta ima na rezultate volitev. Razmeroma majhno število volilcev dviguje pomen deleža, ki ga doseže največja politična stranka na volitvah, v tem smislu, da lahko že relativno majhno absolutno število glasov (na primer okoli 300.000) zagotovi precejšen delež dobljenih glasov na volitvah na nacionalni ravni, v primerjavi z Rusijo, kjer je bilo leta 1992 nad 53 milijonov volilnih upravičencev.

V politični situaciji, ko je število volilnih upravičencev manjše, so tudi manjše možnosti volilne izbire oziroma so manjše možnosti voliti nam ustrezno izbiro, kakor tudi biti izvoljen ali celo postati član neke stranke. Težje je tudi ustanoviti politično stranko, ki bi ustrezala določenim individualnim ali skupinskim preferencam. V tem je torej slovenski politični prostor ožji in manjši kot drugje po Evropi, kar znižuje stopnjo politične izbire, kar negativno vpliva na stopnjo politične pluralizacije. Posledica tega je, da sta politično življenje in politična kultura občutljivejša za spremembe, zaradi česar stabilnost političnega

dogajanja niha bolj kot v ostalih evropskih državah. Z vidika demokratizacije političnega življenja takšna nihanja v levo ali desno, spreminjanje razmer od spodaj (z akcijami civilne družbe) ali od zgoraj (s hitrimi spremembami vlade ali z vladnimi ukrepi) ne prispevajo k stabilnemu razvoju demokratičnih oblik političnega življenja v daljših časovnih obdobjih.

Pomemben pokazatelj pluralizacije političnega življenja v neki državi je tudi delež volilnih upravičencev v celotni populaciji, ki nam pove, do katere stopnje je sploh dosežena oblika neposrednega političnega odločanja. Ta nam kaže, **do katere mere je dosežena stopnja izražanja svobodne volje prebivalstva**, ki je določena v vseh ustavnih demokracijah v svetu. Deleži prebivalstva, ki lahko sodeluje na predsedniških in parlamentarnih volitvah, se gibljejo od najnižjega (30% v Estoniji in v Švici) pa do najvišjega (70% v Latviji). Normalni deleži prebivalstva, ki ima pravico volilne udeležbe, se v Evropi gibljejo med 50 in 60%, kar velja tudi za Slovenijo, kjer je ta delež 61%. Tolikšen delež volilnih upravičencev od vsega prebivalstva uvršča Slovenijo med običajne zahodne parlamentarne demokracije, v katerih so splošne, neposredne in tajne volitve razpisane, tako za izvolitev poslancev v parlament, kakor tudi za izvolitev predsednika države. V tem pogledu Slovenija ni čista parlamentarna demokracija, temveč v njej prevladuje konkurenčna oblast, kjer predsednik države predstavlja oblastno protiutež parlamentu. Takšna struktura oblasti zvišuje stopnjo tekmovalnosti v političnem prostoru in s tem dviguje tudi občo stopnjo demokratizacije v državi. Konkurenčna oblast je lahko tudi katalizator prevelikih nihanj v političnih orientacijah prebivalstva v levo ali desno stran političnega prostora.

V vzhodno- in južnoevropskih državah so opazna **najmočnejša nihanja** v levo-desnih orientacijah volilcev na Češkem. Tu so se gibala med 5 in 25% in komunistične stranke so izgubljale do 25% volilcev, medtem ko so liberalne, religiozne in etnične stranke pridobivale od 6 do 10% volilcev. Takšna porazdelitev levo-desnih orientacij še ne kaže premika ali zasuka v kulturnem vrednotnem standardu od materialističnih k postmaterialističnim vrednotam, saj liberalne in konservativne stranke ne pridobivajo dovolj na teži. Levosredinske stranke, ki so v zahodnoevropskih državah najbolj postmaterialistično orientirane, pa so na Češkem celo izgubljale volilce: socialisti -10%, okoljevarstveniki -5%). Močnejše so bila levo-desna nihanja v političnem prostoru izražena še v Ukrajini (med 4 in 15%) ter v Romuniji (med 3 in

16%). V državah, kjer so bila prisotna močna nihanja v levo ali v desno stran političnega prostora, so se ljudje še vedno orientirali pretežno na razrednih in ideoloških osnovah in je bil dejavnik pripadnosti določeni politični ideologiji za opredelitev na volitvah bolj odločilen, kakor pa posameznikova vrednotna orientiranost.

Srednje močno so nihale levo-desne orientacije volilcev na Madžarskem (med 1 in 12%), na Poljskem (med 1 in 13 %) ter v Vzhodni Nemčiji (med 3 in 15%). Najmanjša pa so bila ta nihanja v Estoniji (med 3 in 11%) in v Sloveniji (med 2 in 7%). Ti podatki nam kažejo, da je bilo slovensko volilno telo od vseh vzhodno- in južnoevropskih držav najbolj sredinsko orientirano. Odkloni v levo ali desno stran političnega strankarskega prostora so bili najmanjši. Takšen vzorec levo-desnih orientacij v Sloveniji

kaže, da delež levo-sredinskih postmaterialističnih volilcev v Sloveniji še ni narasel v zadostni meri, saj je še prevelik delež volilcev volil nacionalistične (+7%), premajhen delež pa okoljevarstvene (-2%) in konservativne stranke, ki jih v Sloveniji še ni ali pa so še v nastajanju (na primer SLS+SKD Slovenska ljudska stranka in Nova Slovenija, ki sta nastali v letu 2000).

Tabela 2: Tipologizacija političnih subkultur v fragmentiranih družbah.

Politično-kulturni milje Strukturni princip	Republikanski	Tradicionalistični	Revolucionarni	Statusno orientirani
Združujoče sredine	social-demokrati	politični katolicizem	komunisti nacional-socialisti	
(Prepričanje) Interesno grupiranje	levi intelektualci, prepričani liberalci	desničarske organizacije in združenja		
Stanovsko grupiranje				srednji sloj družbene elite

Vir: Kolenc 2002.

V modernih družbah pa za analizo politične kulture in demokracije niso pomembne samo levo-desne orientacije volilcev, pač pa tudi splošna strukturiranost teh družb. V politično-kulturni mreži prikazujem strukturiranje modernih družb po različnih načelih, zaradi katerih v njih nastajajo različne politične subkulture.

Sodobne družbe so se tako strukturirale v več politično-kulturnih sredin, ki jih po zaporedju njihovega nastanka razvrščamo v republikansko, tradicionalistično, revolucionarno in statusno orientirano (postmaterialistično) sredino. Strukturna načela, na osnovi katerih se združujejo v posamezne politične subkulture, so: načelo integrativnosti, načelo interesnega grupiranja in načelo stanovskega, poklicnega ali družbeno statusnega grupiranja v posamezne politične subkulture.

V takšni politično-kulturni mreži se izkaže, da je Slovenija fragmentirana družba s fragmentirano politično kulturo, ki prehaja iz tradicionalne v moderno. V njej prevladuje republikanska politično-kulturna sredina, ki je večinsko levo-sredinsko in liberalno orientirana, medtem ko je socialdemokratska politična subkultura v manjšini. To se v letu 2007 spreminja z velikimi uspehi, ki jih na Slovenskem dosegajo predvsem socialdemokrati. Republikanski politično-kulturni sredini po velikosti sledi tradicionalistična, v kateri prevladuje politični katolicizem nad desničarskimi organizacijami in združenji. Tako kot se v slovenski družbi krepi statusno orientirana politično-kulturna sredina, kjer se v enakih deležih združujejo srednji sloj in družbene elite, je na drugi strani vse šibkejša revolucionarna politično-kulturna sredina. Komunisti in nacionalsocialisti ne dosegajo praga za vstop v parlament, saj so bolj ali manj marginalizirana politično-kulturna sredina.

Da je Slovenija politično-kulturno fragmentirana država, najbolj jasno kažejo strukturna načela, na osnovi katerih se združujejo posamezne politične grupacije. Le-te se skoraj v enakih deležih zbirajo na osnovi načel integrativnosti, interesnega in stanovskega grupiranja.

Zaključek

Kaj aktualnega nam volilec kaže takšna politično-kulturna analiza? Predvsem se je treba zavedati, da živimo v politično, gospodarsko, socialno in kulturno fragmentirani družbi, kjer politične subkulture še vedno najbolj zaznamujejo vsakdanje življenje prebivalstva. Politika je dejavnost, ki še ni relativno avtonomen podsistem družbe, ki bi s svojo racionalno dejavnostjo prispeval k

obči blaginji, pač pa je dejavnost, poklic, ki tako močno zaznamuje naše vsakdanje življenje, da je zelo pomembno, kdo je na oblasti. Ker imamo konkurenčno oblast, se ta učinek politike nekoliko zmanjša, vendar ne toliko, da bi ne bilo pomembno, kdo je predsednik republike in katera je vladajoča stranka. Ker se nam torej politika kaže kot dejavnost iz enega kosa in je splošen odnos do nje večinsko negativen, je pomen vsakokratnih volitev veliko večji kot v stabilnih demokratičnih državah. Izid predsedniških volitev zato ne pomeni avtomatično tudi izida parlamentarnih volitev, vendar pa je za percepcijo prebivalstva takšen izid volitev zelo pomemben, saj ljudje približno vemo, kam piha veter. Nočem nas podcenjevati, češ da se obračamo po vetru. Ne, vsak je zmožen racionalnega premisleka. In če je volilno telo na predsedniških volitvah dalo prav Türku in levi sredini, tega v enem letu ni moglo pozabiti.

Citirane reference

Berg-Schlosser, Dirk et. al.

1996 'Conditions of Authoritarianism, Fascism and Democracy in Inter-War Europe—Systematic Matching and Contrasting of Cases for »Small-N Analysis«.' *Comparative Political Studies* 29(4): 423–68.

Kolenc, Janez

2002 *Politična kultura na prehodu v demokracijo*. Ljubljana: I2.

Mill, John Stuart

1874 *A System of Logic*. New York: Harper & Brothers.

Przeworski, A. in H. Teune

1970 *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: Wiley-Interscience.

Tilly, Charles

1984 *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*. New York: Russel Sage Foundation.

Taylor, C. L. in David A. Jodice, ur.

1983 *World Handbook of Political and Social Indicators. Volume 1: Cross-National Attributes and Rates of Change*. Third Edition. New Haven in London: Yale University Press.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 15. 5. 2008